

Anne Moestue Swang:

# GRATULERER MED DAGEN!



En kort presentasjon av  
svarmaterialet på  
Neg spørreliste nr. 130  
Fødselsdagsfeiring.

Julen 1987

neg

Kjære venner og medarbeidere.

I året som gikk har vi sendt ut fire spørrelister.

- 145 Å gi gaver
- 146 Rakefisk
- 147 Drømmer
- 148 Hytter og hytteliv

Av disse er den om gaver litt spesiell. Den er laget som en "introduksjonsliste" for nytilkomne medarbeidere og er derfor ikke blitt sendt til våre eldre kontakter.

Vi har fått mange fine og fyldige svar inn, og takker alle dere som har skrevet til oss. Listen om hytter og hytteliv inngår i vårt prosjekt Ferie og fritid. Over nyttår vil vi sende ut en ny liste om dette emnet.

I april 1987 fikk NEG ny førstesekretær. Hun heter Eli Irene Johnsen, og med henne er vi nå tre ansatte her ved institusjonen i Oslo.

Etter at NEG fra 1.1.1987 formelt fikk status som stiftelse, fikk vi også nye regler for valg av styre. I år har følgende personer sittet i styret i NEG:

Professor Olav Bø, Institutt for folkeminnevitenskap, Universitetet i Oslo (Formann)  
 Museumsdirektør Halvard Bjørkvik, Norsk Folkemuseum  
 Universitetslektor Bente G. Alver, Etno-folkloristisk institutt, Universitetet i Bergen  
 Konservator Turid Taksdal, Institutt for etnologi, Universitetet i Oslo

Som julehilsen sender vi i år en presentasjon av materiale som kom inn i 1980 som svar på en spørreliste om fødselsdagsfeiring. Stoffet er altså syv år gammelt, og mange av dere som idag er knyttet til NEG har ikke svart på denne listen. Det ville være en glede for oss om noen flere ønsker å skrive om sine fødselsdager. La oss høre fra deg hvis du vil ha listen tilsendt.

Vår adresse er som tidligere:

Norsk etnologisk gransking  
 Institutt for etnologi  
 Bygdøynesveien 37  
 0286 OSLO 2  
 Telefon: (02) 43 84 10

Vi takker alle for det gode samarbeid vi har hatt i 1987, - og en spesiell takk sender vi til dere som kjenner dere igjen i teksten!

I 1953 sendte Norsk etnologisk gransking ut spørreliste nr. 39 Høgtidsmat ved familiefester, der vi blandt annet stilte noen spørsmål om feiring av fødselsdager. Av materialet som kom inn den gang ser vi at feiring av fødselsdager har vært lite vanlig i Norge før omkring 1890. Oftest var det bare "runde" år som ble feiret den første tiden, og nesten bare for voksne mennesker. Enkelte forteller at det bare var for svært gamle folk at fødselsdager ble markert, at fødselsdagsfeiring bare fant sted for husfaren, eller at det opprinnelig bare var gårdbrukere og storfolk som drev med slikt. Utover i vårt århundre ble det etterhvert vanligere med fødselsdagsfeiring. De fleste forteller at gjestene kom uten å være invitert. En gave hørte da med, - oftest blomster eller kake.

I 1980 sendte NEG ut spørreliste nr. 130 Fødselsdagsfeiring. I den listen ble det først og fremst lagt vekt på at våre medarbeidere skulle fortelle om sine egne erfaringer når det gjelder feiring av de årlige dager, og når det gjaldt den siste store "runde" årsmålsdag. Det er kommet inn 130 svar på denne spørrelisten, og det er fine, fyldige svar, ofte med både fotografier og sanger. - Vårt håp er å publisere dette ved en senere anledning.

Den tredje spørrelisten der vi har materiale om emnet er nr. 145 Å gi gaver, fra 1987. Denne listen har ikke vært sendt ut på vanlig måte til alle våre medarbeidere. Vi har brukt den i forbindelse med en kampanje for å verve nye medarbeidere.

Vår julehilsen til venner og medarbeidere er en liten presentasjon av materialet fra 1980. Vi har valgt å presentere materialet fra en utvalgt synsvinkel - vi har kalt det "jeg synsvinkelen". Den innebærer at vi gjennom den enkeltes høyst subjektive beretning om sin dag søker å få fram en generell kunnskap om hvordan mennesker inngår i en sosial og kulturell sammenheng.

#### ET BLIKK TILBAKE

I spørreliste nr. 130 om fødselsdagsfeiring ber vi våre medarbeidere først og fremst skildre skikker av idag. Det er altså vår tids tradisjoner vi skal behandle her, men først vil vi sitere noen eksempler på hva mennesker minnes fra tidligere tider.

"I min barndom og unge år var det sjelden det var fødselsdagsfeiring, i allfall blant vanlige folk. Hos overklassefolk var det vel mer vanlig. - Man fikk / eller gav / et prospektkort der man hadde skrevet Gratulerer med dagen -, "dette" satte man stor pris på, og jeg har fremdeles i mine gjemmer slike kort fra unge år. - Men det hendte også at man feiret dagen, hvis en mann eller kvinne fylte 25 eller 30 år kunne dagen bli feiret, helst ungdom ble da invitert. Traktemanget var alltid sjokolade, vafler, lefser med gomme, påsmurte skiver formkake -, men bløtkake og kringle var ukjent. "Gavene" var vel helst et gratulasjonskort. Ei kvinne kunne kanskje få en kaffekopp eller ei skål el.l. Når

en hadde spist, var det gjerne inneleiker, og det kunne være veldig morsomt. Mange av disse stille leikene er vel nå forlengst glømta dessvere. Man "satt på forundringsstol", det var "selge okskjøtt", "selge lerret", "å miste og å finne" eller som vi sa: "å møss å finj", det var forskjellige panteleiker, små ringleiker hadde en også, det kunne det bli plass for i ei lita bondestue. Og barn og ungdom gledde seg svært til et "slikt jebursdagsjespe" (bursdagsgjestebud) - som det het på vårt målføre." (Nordland, Skjerstad)

Her hørte vi at opprinnelig var fødselsdagsfeiring en skikk for kondisjonerte, - men at det etterhvert ble mer vanlig hos alminnelige folk. Dette var i tiden rundt 1930. Det er ikke så ofte materialet beretter om ungdoms-feiring, simpelthen fordi det var lite vanlig.

"I min barndom og ungdom var det få av "alminnelige folk" som feiret dager (Jeg er født 1901). Og gaver var det lite av. Mor hadde gjerne kardedet, spunnet og strikket strømper eller våtter som vi fikk, eller vevd skjortetøy og sydd skjorte (lerretsskjorte) Det var gave. Men det ble ikke lagt stor vekt på dagen ellers. Mor og far feiret ikke dagene, de heller. De som vi regnet for kondisjonerte feiret nok runde år. Jeg husker kjøpmannen vår hadde 50 års feiring. Far mente han ikke kunne gå. Det hadde nok vært vanskelig med gave også. Senere omkr. 1915, da flere søsken (vi var 10) hadde "flyttet ut", sendte de brev til foreldrene og gratulerte, noen sendte gave: et tørkle, hårkam og slikt. Men etterhvert, etter 1920, ble det mere feiring av dagene." (Akershus, Hurdal)

Oftest husker folk tilbake til sin barndoms fødselsdager med glede, selv om det gjennomgående handler om feiring i beskjedne former:

"Som barn i en stor søskenflokk ble den enkeltes fødselsdag registrert med en liten oppmerksomhet fra foreldrene: Strømper, våtter, eller annen form i myk pakke. Som 6-åring fikk jeg en liten kopp med "Snild gut", som jeg tok vare på i mange år. Og da jeg fylte 10 år kom mormor på besøk. Av henne fikk jeg en liten sparebøsse i glasert stentøy. Jeg har den ennå! Den ble aldri helt full, for det lot seg gjøre å riste mynten ut av bøsken - og det var et koselig tidsfor-driv! Gleden over å være midtpunkt i familien en slik dag holder seg lenge og presangene stiger i verdi. Men årene haster avsted. Tiden kommer da man synes at fødselsdagene kommer for tett på hverandre!" (Oslo)

Den samme medarbeider forteller også hva han husker at hans far fortalte om fødselsdager i sin barndom i Oslo, rundt 1880:

"Min far har fortalt meg om dette fra sine barneår: (1874-1884) De var mange søsken og bodde i Nydalen i Vestre Aker. Foreldrene holdt ingen avis og det var almanakken som var oppslagsboken. Fødselsdagene gikk ofte hus forbi i kampen



for tilværelsen. En dag sier plutselig hans mor: Neimen Arnt, det var jo bursdagen din i forrige uke! Så var den dagen unnagjort for denne gang!"

I et borgerlig bymiljø kunne barndommens fødselsdagsfeiring nok få en annen karakter. En medarbeider husker tilbake til sin tidlige barndom rett etter århundreskiftet:

"-- som barn fikk jeg alltid velge mat på geburtsdagen. Jeg valgte da ryper og gelé til middag." (Oslo)

I mange av oppskriftene sammenliknes fødselsdager man husker fra egen barndom med fødselsdager for barn idag. Ofte faller sammenlikningene lite positivt ut for dagens håpefulle.

"Skikken med å feira fødselsdag har forandra seg mykje frå min barndom og til idag. I min barndom pynta vi oss fint. Til mat fekk vi kakar og påsmurde skiver. Bløtkake etterpå. Så leika vi "stille" leikar: selja lerret, tampen brenn, blindebukk osv.

Noko meir servering kan eg ikkje hugsa. Gåvene var ikkje så store, det kan eg ikkje hugsa!  
No for tida er det mykje herjing og bråking i barneselskapå. Ungane har vanskeleg for å leika, dei lærer ikkje det no for tida. Serveringa er også annleis: dei forlangar alltid brus, pølser, el.l. Pizza er også på veg inn. Seinare skal det vera is, "godt" el.l. Gjerne snope-pose også." (Hordaland, Meland)

Fra Leksvik i Trøndelag kommer et hjertesukk:

"I dag er allting annleis, ja. Når ein unge fyller 2 år ber det til. Og da er det slek stas som det skulle vera kongelege personar det gjeld."

I spørrelisten har vi bedt våre medarbeidere fortelle om hvordan de feirer sine "vanlige" fødselsdager, og hvordan de feiret sitt siste "runde år".

Når det gjelder de årvisst tilbakevendende dagene er det mange som sier at - nei, de vil ikke akkurat si at de feiret, - men når man leser videre i besvarelsene framgår det at det oftest finner sted en klar markering av dagen i alle fall: brev, kort, telefoner, gaver og besøk. Det er imidlertid ofte tydelig at det gjør seg gjeldende en beskjedenhet overfor dette å være "midtpunktet" - fødselsdagsbarn, - når en ikke akkurat fyller et rundt år.

Men oppvarning og oppmerksomhet fra de nærmeste går igjen i materialet:

"Helt fra jeg giftet meg, da var jeg 37 år, har jeg fått oppvarning og stell av kona og barn på hver fødselsdag." (Hedmark, Alvådal)

## DE "RUNDE" ÅR

Det er først og fremst ved feiringen av de runde år at vi i materialet får de mer detaljerte skildringene av fødselsdagsfeiring i de former som er vanlige idag.

Det sies ofte at runde år feires fra 40-års dag, - 50-, 60-, og deretter ofte hvert 5. år. - Men når man blir riktig gammel, da feirer man bursdag hvert eneste år!

Om 30-årsdager har vi noen litt spesielle opplysninger:

"En form for fødselsdagsfeiring som bør nevnes, er den som blir ugifte trettiåringer til del. Det er da ikke uvanlig at venner og bekjente stiller opp i et støre antall for å feire den som er peppersvenn eller peppermø. Det kan bli ganske mange pepperkverner i gave ved en slik anledning." (Akershus, Hurdal)

Følgende beretning er skrevet av en gårdbruker, en gift mann i 30-års alderen:

"I min familie og i grenda rundt her blir fødsesdagane feira slik: Når tida med barneselskap for skolekameratar er slutt i 12-års alderen, blir dagen helst feira i rolegare former ein del år framover. Helst berre med dei aller næraste i familien. Enkelte år kan markeringa av dagen heilt utebli også. 30-års dagen blir kanskje feira, men det er helst for ungarar. Så tek feiringa av runde år seg opp ved 40 og særskilt ved 50 år. Da har nok dei fleste lag dersom dei ikkje er bortreiste. Gjestene er heller ikkje da inviterte, men dei har alltid med gaver og blomar. Serveringa er også gjerne meir omfattande, ofte med rjomegraut, smørbrød og øl og seinare på kvelden kaffe og kaker. Laget vert nesten alltid halde i heimen til jubilanten. Likeins feirar en 60 og 70 år. Så byrjar ein å markere kvart femte år på same måten, da også ofte med talar og songar. Feiringa er lik både for kvinner og menn." (Oppland, Gausdal)

I det følgende skal vi presentere noen utdrag av tre skildringer, skrevet ned av mennesker fra forskjellige miljøer. Den første er en kvinne som skildrer sin 50-års dag. Hun er fra et tradisjonspreget bygdemiljø i Hordaland. Deretter refereres en 75-års dag - det er en mann fra Nordland som forteller. Han har vært fisker og skomaker i sitt liv. Den tredje skildringen er skrevet av en kvinne fra det øvre borgerskap i Oslo. Hun skildrer sin 85-års dag.

1. Her møter vi først 50-års dagen til kvinnen fra Hordaland:

"Alle borna sende blomar. Og mannen gav meg ein stor kløvhest i tre --. Eldste dotter var stod for alt - i heimen vår her. Med var sjølvsagt dotter hennar, Solveig, som var fødd på min 45-årsdag, og heidersgjest til-like. Der var ca 30 gjester til stades, slekt, vener og grannar, og repr. frå "styr og stell". Det var kaffibord, og sidan fruktbord. Eit

stort bord og tre småbord stod ferdig duka med broderte dukar, ljøs og blommar i små skåler. Der var porselensservise i kvitt og brenngull og sølvbestikk. Det er vanskelig å hugse nå kven eg hadde på høgre og venstre sida. Sjølv sagt var alltid at gjeburdsdagsbarnet sat i høgsetet. Og hjå oss var det alltid dei eldste kvinnene som vart plasserte øvst ved bordet, og nærast heidersgjesten. - I motsetnad til dei fleste kvinneselskap her, der mennene helst "gjekk i dekning", var mannen min med i alle mine gilde, store og små. - Van som han var vera kjøkemeister, så kosa han seg i laget, og gjestene lika svært det han kunne underhalde med, han har nemlig forteljar-arv. (etter bestefaren.)"

- "Plasering av gjester hadde vi elles lita interesse for, og fylgde ikkje skikken, der dei vart plaserte elles etter rang og ære, det er nemleg ikkje eller vårt syn."

- "Nokre vers av Gud signe vårt dyre fedreland vart sungne, både då og i andre høgtider i heimen. -- Det vart opplese dikt til meg av nokre. Mannen min fortalde morosame soger frå åtta og elles."

- Deretter skildres en rekke gaver, som hun fikk av gjestene - spesielt nevner hun en liten arvesølje som hun satte stor pris på.

- "Gaver kom elles i tinn, både fat og vasar, og i stål - isskeier, kakespadar o.l. - dukar og dekkety i krystall, - og så blommar - ei mengd. Kort og telegram gøynde eg lenge, har det truleg ennå om det nå er vanskeleg å leite fram. Alle store dagar vart her teke foto. Mest av gjestene - dei fleste såg eg aldri. Denne dagen ville eg feire i heimen, - men heller ikkje fleire."

Til slutt nevnes en del av den maten som vanligvis ble servert ved store anledninger: rjomegraut, vossakling, dravle, spekemat, kråtakling, og helst mange bløtkaker av ymse slag, frukt, fyrstekake og kringle.

2. Vi skal nå høre hva fiskeren og skomakeren fra Nordland forteller om sin 75-års dag. Han skriver på sin egen dialekt, noe vi i NEG har oppmuntret til:

"Dæ rættaste æ vel å sei at dæ va ongan å jæstan så sto før fæstn sjøl om æg bestridde omkåstnenga. Fæstn va håilt heime, å datter mi å sønnekjærrengan sto før serverenga. Om hvor mange gjester som var tilstede?  
Dæ va 24, førutn fire sønna mæ æktefelle, døtre mæ mainn. Å 4 brør å 3 søstre. Vi va ailt i ailt 41 + mæg å kjærrenga. Æg hadde på førehainn årdna mæg så at dæ va ijnnen teng i avin. Vi va nøydd å håille ve både tyvende å enåtyvende, så nåkken kom i førveien å kuinne ikkje være åver dein enåtyvende.  
Hvordan festen var? Hvordan det var dekket, og hvordan plasseringa var?  
Te dæ æ å sei, at vi måtte plassere åss sãm bæst vi kuinne i



stua såm æ uinner 30 m.2. Mæn jubilantrn å æktefelle satt øvst mæ bore, å så di nærmaste a ætta. en kamerat såm bærga mæg frå å drokne haustn 1919 va dein einaste såm va bedd. Kæm såm sat på høgge å kæm så sat på venstre sia la æg mæg ikkje på minne. Å om plasseringa er i henhold til vanlige regler. Vanli sett di slik såm næmt, mæn æ føreildran tel jubilantrn dær bi dæ tatt telbørli hensyn te dæm, og di bi sett høgt opp. Mæn i småe lainsens stue får en ta dæ såm dæ feill.

Om det blei holdt taler for meg?

Nei, dirækte tale? Men eilste sønn læste nåkka han hadde skreve. vess æg kain kaille dæ tale.

Vi spote å svarte kvarainner Dæ rart mæ dæ nå en sjeilla træffes, å nåkken bur langt borte. En ongdomskamerat som bur i Tromsø va her. Både æg å di ainner skulle snakke mæ han og tia jækk fort.

Å fortælle om gaver, blomster, kort, og telegrammer? Oss en a sønnan fækk æg uinnertøy, oss di tre ainner å dåtra fækk æg Hamsun's samlede, 15 bd. Oss en bror, Lang kyst av Trygve Nordanger, hos annan bror, Solsjenitsyn bok. En trie bror Hjemme-arkiv. Fjære bror, pængegave Pængegava fækk æg oss mange. Frå ei brordatter slilrkniv Ei ainna brordatter, Knut Hamsun av Tore Hamsun. Ei bok - Landet mellom Hav og Himmel Os min reidningsmainn frå 1919 Vikingsjib, montert på tre-plata. Arbeidd i Kinsarvik. Frå en brorsønn ei handløkt. Ei bok om dyr av Sverre. M. Fjelstad frå ei svigerinna åg mainnen. Desutn fækk æg masse blomster, både påtteplainta å avskorne. Dæ umuli før mæg ætte såpas lang ti å minnes aill oppmærksomhet, (siste o,lang) såm va vist meg på dagen. Lesta dæ bei skreven på æ kje før hainna. Åg fækk frå ei søster, hennes to sønns og dåtra, Åversjorta, Håssa, å pels-fora sjinnvåtta. Førutn detta fækk æg frå førsjellie håill, telegramma og konfekt.

Om det ble tatt fotografier ved denne anledningen?

Ja, vestnok fire a(av) ongan hadde aparat og brukte dem ganske fletti, og nåkken billed har æg framme."

3. Her møter vi så kvinnen fra det høyere borgerskap i Oslo. Hun har i år feiret sin 90-års dag - men dette er utdrag fra skildringen av hennes 85-års dag.

"Jeg inviterte selv 24 gjester til lunsj på Stefan hotellet. Alle mine inviterte gjester den dagen var slektninger. Noen dager senere hadde jeg formiddagsselskap hjemme for 8 venner. Og dagen etterpå holdt styret i Int. Kvinneliga for fred og frihet middag for meg - 12 gjester." Festen bestod av koldt bord med etterfølgende kaffebord. Bordet var dekket med pent servise og blomster i små buketter pluss en stor bukett roser ved min kuvert. Rosene var sendt fra De eldres boligspareklubb. Jeg hadde min bror på høyre side og min svoger på venstre side (han er nemlig eldst). Denne plasseringen er i henhold til skikk og bruk i min familie. I min slekt og omgangskrets legger vi vekt på bordplassering, og tegner gjerne en skisse av bordet med gjestenes navn skrevet på vedk. plass. Da min mormor fylte 80 år i 1930, holdt min far middag for henne og den nærmeste familie. Middagen ble



holdt på Skedsmo prestegård og mormor hadde sin sønn på venstre side og sin eldste svigersønn på høyre side, begge leger. Der ble holdt flere taler for henne, men ingen hadde skrevet sang til henne. Vår familie er meget lite musikalske og det blir lite sang hos oss.

Ja, det ble holdt tre taler for meg. Talene ble holdt av min søster, min bror og min svigersønn. Det ble sunget en sang. Og den var skrevet særskilt til meg av min svoger. Underholdningen bestod i samtaler i tre grupper, en livlig samtale, husker jeg."

"Som gaver fikk jeg: to nattkjoler, en morgenkåpe, 1 flaske sherry, 1 fl. portvin, 1 fl. likør, 6 krystal sherryglass, 1 kg. Kong Haakon konfekt, 5 andre konfektesker, to skjønnlitterære bøker, noe parfyme, brevpapir, 50 korrespondanse-kort.

I mitt formiddagsselskap etterpå fikk jeg også blomster, to gavesjekker og tre bøker. En venninne holdt tale på rim for meg.

I Kvinneligaens middag for meg holdt formannen tale for meg, bordet var pyntet med blomster i rosa og lilla farger og som gaver fikk jeg verket De store verdensreligioner og tre andre bøker. Ved kaffebordet fortalte jeg anekdoter.

En niese tok flere bilder av meg og av bordet. Hun er en ren amatør og bildene ble ikke særlig gode. Men selv om de hadde vært gode, ville jeg ikke hatt dem stående fremme. Jeg liker best å ha bilder av dem som er gått bort, stående fremme. Etter selskapet på hotellet fikk jeg to visitter som avslutning på en innholdsrik dag."

"Nei, jeg går ikke ofte på fødselsdagsvisitt uten invitasjon, bortsett fra venner som har "åpent hus" den dagen. Som regel har jeg da med meg en bok, blomster eller sjokolade. Det er vel mest såkalt "kjente folk" som har åpent hus. f.eks. politikere."

#### "JEG-SYNSVINKELEN"

Vi har ovenfor latt disse tre menneskene fra ulike miljøer, og ulike kanter av landet komme til orde for å vise at på tross av forskjeller i bakgrunn, alder, kjønn og miljø, er det en stor grad av likhet i beskrivelsene av feiringen. Likheter har selvsagt noe å gjøre med at alle tre skildringene er fremkommet som svar på spørsmål i fast rekkefølge, og på den måten vil de komme til å likne hverandre. Men det er en del faste elementer som går igjen i festenes form, og som tilhører et alminnelig "fest-repertoire". Vi møter disse elementer mer eller mindre tydelig ved alle de anledninger vi kaller livets og årets høytider. Som eksempel på slike allmenne festelementer kan vi nevne f.eks. gjester, invitasjoner, gaver, servering, plassering til bords, mat, taler, underholdning.

Fødselsdag er selvsagt en "livshøytid". Den er samtidig en "årshøytid" - årlig tilbakevendende som den er. Men en fødselsdag er allikevel noe helt spesielt for det enkelte menneske. Det er

livets lengde som måles ved disse årlige merkedager. Dagen er et skritt på livets vei som hver gang legges bak oss. Derfor er fødselsdagsfeiringen intimt knyttet til vår tid her på jord-skorpen, og vår oppfatning av oss selv, - vår plass, - vår eksistens. Det er festen der "jeg" står i sentrum.

Hvis vi anlegger en slik synsvinkel på materialet om fødselsdagsfeiring - vi kan kalle det en "jeg-synsvinkel" - kan vi betrakte de generelle festelementer - som vi kjenner fra all annen festbruk - i et spesielt lys. Det "språk" kulturen gir oss - nemlig et "fest-repertoire" - tas i bruk i "jeg-festen" for å bestyrke en selvopplevelse, og bekrefte hans eller hennes verdi og betydning for de andre.

Vi skal se på noen elementer i fødselsdagsfeiringen ut fra "jeg-synsvinkelen": gjestene, gavene, bordet, mat og servering, taler og sanger -, og se hvordan en slik helhetsforståelse kan kaste lys over de enkelte episodenes mening for individet: jeg har en plass, jeg har en ramme; - sosialt, i tiden, i livet.

### Gjestene

Overalt i materialet møter vi den store glede å samle familien til et fødselsdagslag. Mange har sine nærmeste langt borte. En samling for alle på fødselsdager synes for mange å være hovedgledden ved festen. Dette sier mye om vår "jeg-oppfatning". Den er i første rekke sterkt familietilknyttet.

Det er også tydelig at familien ikke inviteres. Den kommer - som en selvfølge. Det samme gjelder ofte granner, naboer. Man er del av et nabofellesskap - fremmøtet til fødselsdagen er en bekreftelse, rettet direkte mot "jeg"-personen.

Vi vil i denne forbindelse trekke frem en opplysning fra vår ovenfor siterte medarbeider fra Nordland. Han skriver at den eneste som var invitert var han som reddet jubilanten fra å drukne som gutt. - I et miljø der det er høyst uvanlig å invitere gjester, inviteres denne ene personen til en fest som teller livets år! Det faktum at fødselsdagen feires får sitt nesten symbolske uttrykk i den formelle invitasjonen til ham som gjorde at hovedpersonen fremdeles er i live.

Det er relativt få som sier at folk ble direkte invitert til en fest. Men mange av meddelerne forteller at folk kommer - i hope-tall og langveisfra - og hvordan servering og matstell ble utviklet. En mengde følelser kommer til uttrykk i beretningene, - også motstridende følelser: På den ene siden er det redselen for å ha for lite mat. Den er dypt inngrodd i oss, og har en lang kulturhistorie i et karrig land. På den annen side - redselen for å ha ventet 100 mennesker, og så kommer bare noen. - "Hvem er jeg som tror at så mange kommer til å huske meg, ønske å ære meg med besøk og gave, ..." - dette er et aspekt vi kommer til senere. Men i denne sammenheng oppleves en slik ting uhyre personlig. Det har med selvopfattningen å gjøre.

### Gavene

Opplevelsen av å gi og få gaver er det mange som har skrevet om. I de fleste tilfeller vil gaver avspeile interesser hos mot-takeren og dermed være svært individuelle i hvert tilfelle. Men en generell tendens i materialet er at folk er glade for å gi, - og glade for å få gaver. Samtidig finner mange det vanskelig å ta imot, føler seg "i gjeld" til andre, og synes det blir for dyrt. Men gaver fra barn og barnebarn står høyt i kurs. Flere skriver at de var så lei av fødselsdager inntil de fikk egne barn og særlig barnebarn. Mange sier at de er blitt så gamle, og har det de trenger, men ser verdien av å gi. Men kjernen i gaveskikken fremgår klart: Å bli husket. Å bli viet oppmerksomhet, satt pris på:

"Presanger har man ikke behov for - man har alt man trenger! En liten gave fra barnebarna tar man imot med glede. Er man ved god helse i en langt fremskreden alder blir fødselsdagen en Thank-giving-Day." (Oslo)

En mann fra Rogaland har fortalt oss at han selv hvert år på sin fødselsdag gir en gave til hver av sine barn, svigerbarn og barnebarn, samt til sin hustru. Ut i fra "jeg-synsvinkelen" er dette en meget karakteristisk opplysning fra denne mannen. Hans selvbilde er en "Pater familias", et overhode for sin familie, med omsorg og ansvar for dem alle som hovedidé. Hans plass er øverst i et familiehierarki, og hans holdninger er "patriarkens".

Som sagt - å bli husket og satt pris på er viktig. De ferreste går rundt og roser hverandre i det daglige; "husker" og "setter pris på" gjør vi vel - men si det? Mange meddelere forteller hvor mange blomsterbuketter, potteplanter, brev, kort, telefoner og telegrammer de har fått på sine store dager. Mange skriver om hilsner fra arbeidsplass, fra foreninger, styrer og råd og offentlige utvalg vedkommende har vært medlem av. Betydningen av alt dette for jublanten er klar: Man har en plass - man er del av en større sammenheng.

I denne forbindelse skal vi også nevne lokalavisenes omtaler. Dette varierer meget, selvsagt. Noen av våre medarbeidere er jo sentrale kulturpersoner, faktisk, med fortjenestemedaljer og St. Olav! Men stort sett synes det som om lokalpressen spiller en nokså stor rolle rundt i landet når det gjelder åremålsfeiring. Mange setter pris på en notis. En medarbeider (som har skrevet litt i en lokalavis fra tid til annen) forteller at to ganger er det kommet menn, - han legger vekt på at det er menn - og bedt ham om å skrive noen ord i avisen om at vedkommende fyller år. Det er mennesker som ønsker å få fastslått sin egen betydning i lokalmiljøet gjennom å få sin merkedag på prent.

### Bordet, maten, servering:

Også disse elementer belyser "jeg-dagen", mer eller mindre. Klarest ser vi det i de tilfellene der husmødre fyller år. Husmødre har sitt arbeid inne i hus, og hun utfører sine funksjoner - sitt yrke - i nettopp den sammenheng man befinner seg: til bords, til fest, - med mat. Derfor spurte vi også i spørrelisten



hvordan festen ble arrangert. Enkelte holder selskap ute - det gjelder også i tilfeller der mannen fyller år. Men holdes festen hjemme, noe mange synes langt å foretrekke, sies det at døtre, svigerdøtre eller nabokoner, står for serveringa. Fødselsdagsbarnet, husmora, sitter da denne dagen på stas og som gjest i sitt eget hjem. At dette er noe mange setter stor pris på viser følgende lille hjertesukk fra en kvinne i Hordaland:

"Eg likar ikkje overdreven fødselsdagsfeiring, men synest det er kjekt med litt ekstra markering av dagen, om ikkje meir så for den næraste familien. Det verste er at husmora alltid må laga alt til sjølv, skulle ynskja at ein av og til slapp laga til sin eigen dag."

Ofte fortelles det at folk har med seg kake, men som regel har hedersgjesten husmora stått på hodet med matstyr i dager på forhånd, men i selve festsituasjonen sitter hun; - omgitt av lys, blomster og hjelpende hender markeres hennes midtpunkt-status desto sterkere, fordi det foregår i hennes egen daglige yrkes-sammenheng.

#### Taler og sanger

Det ligger i sakens natur at taler, dikt og sanger til et fødselsdagsbarn er en direkte funksjon av anledningen, og ikke kan "tolkes" og "forstås" på noe særlig annet vis. Talene, sangene, ordene som rettes til jubilanten vil i praksis bestandig ha positivt fortegn, selv om det tar form av alt fra dypt følte taler - til spøkefullt ertende rim. I alle fall er det en ytterst personlig kommunikasjon. Mange finner det kunstig å komme med rosende utsagn i det daglige. Og om man gjør det, blir det allikevel en større vekt på det som fremføres i påhør av andre. Gjennom å anvende en anerkjent muntlig form - gratulasjonstalen - kan de omkringstående uttrykke følelser og oppfatninger som ellers ikke så lett kommer til uttrykk. Gratulasjonstaler til fødselsdagsbarn er et av de klareste og mest direkte uttrykk for "jeg-sammenhengen".

Det samme kan man si om sanger som blir diktet til slike anledninger. - Personlige sanger til åremålsdager har vi mange av i materialet. Slike sanger kan gøres til gjenstand for en analyse for seg - dessverre får vi ikke plass til det i denne omgang. Selv om fødselsdagssanger er høyst personlige og knyttet til ett spesielt individ, er de ofte utrolig like i både oppbygning og innhold, og også i de holdninger og budskap de formidler.

#### MEDALJENS BAKSIDE

Det vi hittil har skrevet om fødselsdager har først og fremst vært en gledes-oppramsing. Fødselsdager bekrefter den enkeltes "jeg-oppfatning" på positivt vis, og bestyrker hans eller hennes plass i det sosiale fellesskap. - Og selvsagt skal vi ikke nekte for at gleden over å ha fødselsdag og bli feiret og husket gjennomstrømmer materialet meget sterkt. Men vi har et par ganger vært inne på at fødselsdagsfeiring også har sider som man må

sette negative fortegn ved: stress, omkostninger, - ensomhet som blir så synlig ved slike anledninger.

"Nå er det visstnok blitt nokså vanlig å reise bort på fødselsdagen for enslige eldre. For 12 år siden deltok jeg i en pensjonistreise til Romania. De fleste deltakerne var enslige. Min fødselsdag inntraff mens vi bodde i Efori nord og da det viste seg at det var både 70, 75 og 80 års jubilarer blant deltakerne, ble vi enige om å feire en "felles" fødselsdag. Den ble vellykket. Jeg forstod at disse deltakerne var reist på denne Romania-turen for å slippe en ensom fødselsdag hjemme. Senere har jeg hørt om flere enslige som reiser bort for å slippe en ensom fødselsdag. Naturligvis kan det være andre grunner for å reise bort på dagen. Men jeg har merket meg at en fødselsdag kan være vanskelig for endel enslige, særlig eldre som har få kontakter. Det hjelper ikke om deres økonomi er bra." (Oslo)

En dag for ikke så lenge siden ble det spilt en sang i radioen som handler om en gammel kvinne som har fødselsdag og går og stiller og gleder seg. Så ringer den ene etter den andre av barna hennes og forteller at dessverre, det er umulig å komme - håper ikke hun blir for skuffet. Alle er så opptatt med sitt. Denne visa er så ekstrem at man nesten har vanskelig for å tro at den er laget i fullt alvor. Motivet "ensom gammel mor med fødselsdag" er drevet sånn til ytterlighet, at hele visa virker som en karikatur. Men den fremkaller reaksjoner hos tilhøreren. Det er en realitet som tas opp, og den sorg og det savn som skildres er - nettopp fordi det er hennes egen dag - ekstra tungt å bære. Ved anledninger som vanligvis er fylt av glede, omtanke og sosialt samvær blir man ekstra sårbar overfor slike skuffelser.

Skal vi dømme etter spørrelistematerialet er det imidlertid vanlig i Norge å legge særlig stor vekt på å feire gamles fødselsdager. Ikke minst er det mange som forteller om årvisse tilstelninger på gamlehjem, der hver eneste beboer får sin fødselsdagsfest hvert eneste år. Men det er nok likevel mange eldre mennesker som kan tenke som vår informant fra Skedsmo som sier:

"Noen liker ikke å feire gebursdag. Det er vemodig å bli gammel..."

En svensk forsker, N.- A. Bringéus har behandlet emnet "fest som trauma" i en artikkel i UNIFOL. (København 1979) Her peker han på forskjellige aspekter ved fester og festskikker, der man kan oppleve hvordan festen avslører, forstørker og forsterker problemer som er tilstede. Festen blir da den anledning da hverdagens konflikter og problemer trer tydeligere frem. En fest kan utelukke noen, favorisere andre, dele folk inn sosialt. Ovenfor har vi sitert en medarbeider fra Hurdal der han skriver:

"De som vi regnet for kondisjonerte feiret nok runde år. Jeg husker kjøpmannen vår hadde 50 års feiring. Far mente han kunne vel ikke gå. Det hadde nok vært vanskelig med gave også."

Dette eksempelet viser usikkerhet. Kunne han gå, eller ...? Var kjøpmannen for "fin"? Nettopp i forbindelse med fødselsdagsfeiringer tydeliggjøres den sosiale forskjell.

Dette å bli holdt utenfor oppleves selvsagt aller sterkest der det er faste innbydelser til festen. Materialet har eksempler på at folk har ringt til sine nære venner og forklart hvorfor de ikke inviteres (oftest plasshensyn) og noen ganger loves de et "etterpå-kalas". Dette er da for å unngå at noen skal føle seg utenfor.

Her kan vi også nevne skikken med å annonsere i lokalavisene. Ofte kan man lese at NN fyller år - men "er bortreist på dagen". Mye kan ligge i en slik annonse; alt fra ønske om å meddele folk at de ikke må komme, til en underliggende engstelse: kanskje det ikke kommer så mange som vi tror - da har jeg gardert meg!

"- Det hadde nok vært vanskelig med gave også" uttrykte medarbeideren som vi har sitert ovenfor. Festen er ikke gratis. Verken for vertskap eller for gjester. Krav til det å gi gave kan oppleves slik:

"Eg må ærleg tilstå at eg liker ikkje dette meir enn som så. Det har utarta slik at det heile er vorti ein legal måte å driva tiggeri på." (Trøndelag, Leksvik)

Nesten hver eneste en av de menneskene som har besvart spørsmålet om hva de synes om å feire fødselsdag, har pekt på det økonomiske aspektet ved gave-givingen, skikken å gi dyre og kostbare gaver begynner å ta overhånd. Samtidig sies det av svært mange at de ønsker seg enklere gaver. - Hilsner og tanker er det viktigste. Å motta for fine gaver forplikter, binder.

Andres forventninger føles lett som krav, og slike følelser kan vel også ofte den få som skal holde selskap på sin egen dag: Har jeg nok mat? Er det pent nok, rent nok osv. Resultatet kan bli en utslitt jubilent.

En medarbeider forteller om en rund fødselsdag som hun tilbragte hos sin datter i byen - noen mil hjemmefra, for selv å slippe arbeid og strev. Da hun kom hjem etter tre dager fant hun "12 ihjelfrosne blomkebukettar i bislaget". Hun var så lei seg over at hun hadde reist uten å si fra til bygdefolket at hun holdt en stor fest likevel. ("Etterpå-selskap" som plaster på såret.)

Det skal et visst livsmot til for å orke å være "midtpunkt". Man skal ha et visst psykisk overskudd for å kunne glede seg over ros, oppvartning og belønning, slik fødselsdagsfeiring bygger opp til. Å holde, eller delta i en glad fest for seg selv, i en livsfase der verden går på skjeve, og livet av mange grunner er tungt å bære, kan være en svær psykisk påkjenning. En 40-årig kvinne har fortalt hvordan hun i en fase med skilsmisse og følelsemessig opprør ble lurt av sine mange trofaste, forventningsfulle, velmenende venner til å "bli med på kino". Så viste det seg at de hadde arrangert et lystig og lattermildt "surprise-party" for



henne! Hun brukte alle sine psykiske krefter på å innfri vennenes forventninger om at hun skulle bli aldeles strålende glad for "gaven", - og knakk fullstendig sammen etterpå. Hun opplevde hele sitt elendige hverdagsliv, skilsmissen og nederlag på det private plan i en sånn skrikende kontrast til festen, at det ble vanskelig å "holde masken". Det som var en glad fest forsterket og understreket hverdagens følelse av utilstrekkelighet.

#### "MIN DAG - MIN GLEDE"

I det siste spørsmålet i spørrelisten om fødselsdagsfeiring har vi bedt våre medarbeidere skrive litt om hva de selv synes om å feire slike dager, både egne og andres. Og selv om vi har bedt om både positive og negative sider ved denne skikken, er det gleden, hyggen og verdien av et fellesskap som først og fremst kjenner seg svarene. Vi vil slutte denne lille fremstilling med å referere de tre jubilantene som vi ovenfor har latt komme til orde. Først møter vi igjen kvinnen fra Hordaland:

"For meg vart det fint å kunne stogge i strev og kav og feire 40 års dagen, ikkje minst. Men alle mine fødselsdagar heile livet hadde ny glede i seg. - Derimot vart det naturleg etterkvart å sleppe ståket, dog berre feire i enkelheit. Det beste vart år om anna å kunne reise til dotter i Bergen og feire med barnebarn med same dato. Eg vil sjå det som positiv skikk - berre det er under den gamle gode råma, - som heldt frå krigens slutt, til i 70 åra, - då jaget kom. I nye grender er det kontaktskapande, og einaste måten å kunne gå til grannar og andre, - utan invitasjon. - Vi veit at skikken har skapt kjærkomen kontakt og samarbeid i mange grender."

Et annet sted i opptegnelsen sin skriver hun om at det er en ren kappestrid mellom unge gardkoner å holde fødselsdagsselskap hvert eneste år, og be hverandre inn, - for å skape grannekjensle, fellesskap, og samhold gardene imellom.

Denne kvinnens opplevelse av verdien har to viktige aspekter. Det første er det rent personlige eller private: Fødselsdag er en kjærkommen anledning til "pust i bakken" for en med mye å gjøre, - gleden er stor over å kunne besøke eller få besøk av barn og barnebarn; - gledesfylte minner for livet skapes. Det annet aspekt er "samfunnet", - miljøet, det lokale fellesskap. Det er viktig at grannekontakten opprettholdes, at samarbeid og et forpliktende fellesskap ikke blir borte i en moderne tid med hastverk og endrede arbeids- og samværsforhold. Hennes tradisjonsbevissthet avspeiler seg i den form henes fødselsdagsfester får: - i matvalg, i fedrelandspregete sanger ved anledningen, og også gjennom de gaver hun får - og gir. Det velges norsk husflid, hjemsløyd, brukskunst etter lokale mønstre.

Feiring av fødselsdag - med henne selv som midtpunkt - finner sine positive uttrykk i ord som tradisjon, kjærlighet til bygd og fedreland, grendefellesskap og familiesamhør.

Vi gir så ordet til fiskeren fra Nordland:

"Her bed De meg å skrive ka eg synes om å feire, både eien og andres fødselsdaga, og vidare. Eg synes det er greit. På det viset kan naboer og kjeninga møtes, og man kan også få nye bekjendskaper. Folk har jo slutta å ga på visit til kvarandre. For 35 år sidan, enno den tid kunne vi møtes i krambua, som var gådd over til å heite butikk, men vel å merke, det var gådd mykje tilbakers der allerede då. Så eg meine det har mykje posetivt før seg med slike jubileum. Og det er artig både å gje og få gava. Negative sider. nei det vil det helst ikkje bli. Kan jo forekomme i lag der det serveres dram og de ikkje kan hålle måte. Det er brennevin som oftast laga uhygga. Om det har skjedd forandring i løpet av mitt liv? Ja visst er det forandring. Folk har i seinare tid hadd mykje penga å rutta med. Den eine vil overgå hin i å ha mykje kake på bordet, men ellers, skikken er som før. Først kaffe og mange slags kake no. (fåar sorta før i tida) Så prat, og tildels sang og tala, og dei som blei til festen var slut, blei servert sjokolade og smørbrød. Men eg gjer merksam på, at det varierte i takt med velstanden hos verten."

Denne mannen legger også vekt på at det sosiale samvær er blitt borte, og at samling av naboer, venner og slekt er noe av det viktigste ved slike anledninger. Når vi leser hele denne spørrelistebevarelsen møter vi en beskjedne mann. Han er meget belest, kunnskapsrik og bevisst når det gjelder kultur og tradisjon. Han slår nødvendig om seg med de "store" ord. - Når han blir spurt om personlige forhold har han en "under-statement"-form i sine uttalelser som ofte sier meget mer enn ordene. Denne mannen har fem barn - og de fleste bor langt unna. Han har også mange søsken. På spørsmål om hvor mange gjester han hadde på sin 75-års dag svarte han at det var 24 gjester. " - Ja, og så slekta da, føruten kona og jeg." Tilsammen var det 39 mennesker som kom - hvorav altså 15 var slekt -, tildels tilreisende. Dette viser en karakteristisk måte å uttrykke seg på: man overdriver ikke når man skildrer omfanget av selskapeligheten. Men det viser også et meget slektsbundet menneske som står sentralt i en familie med stort samhold, og en selvfølgelig samhörighet. Slekt er ikke det samme som gjester.

Til sist lar vi kvinnen fra Oslo få ordet.

"Fødselsdagsfeiring synes jeg er en hyggelig skikk som binder slekt og venner sammen og blir et bånd mellom generasjonene. Personlig holder jeg selskap på hundreårsdagen for nære pårørende som er gått bort. Jeg liker meget godt å gi gaver. Å få gaver liker jeg mindre godt selv om jeg jo er takknemlig. Grunnen er at jeg er redd for at noen i en stor slekt skal føle seg belastet ved å følge skikken å gi gaver, ofte store gaver. Når en er gammel, er det bare positivt å gi, tiden er kanskje kort."

Denne kvinnen sender skriftlige invitasjoner. Hun har faste regler for bordplassering. Hun feirer 100-års dag for avdøde slekt-

ninger, og hun gledes over å oppleve fellesskapet med venner hvert år. Dette viser oss et menneske med høy grad av sosial sikkerhet, og med en sterk følelse av ansvar for tradisjon, kontinuitet og for det sosiale fellesskap som hun er en del av. Og ikke minst synes hun å legge vekt på at gledesfylte anledninger gir en god bær med på veien gjennom livet:

"Skikken med å feire fødselsdag for barn har forandret seg i de siste år i min omgangskrets. Nå blir fødselsdagen ikke feiret etter at barnet er fylt 12 år. Jeg håper skikken ikke blir vanlig, for barn flest vil nok gjerne ha selskap på fødselsdagen lengst mulig. Slike selskap gir gode minner gjennom livet."



GOD JULEHELG  
GODT NYTT ÅR  
TAKK FOR HJELP OG SAMARBEID

*Olav Kvaløe Swang*      *Går Rønn*

Eli Irene Johnson